ΑΔ1.77

γραμματα

Τζένη Καρέζη καὶ Κώστας Καζάκος σὲ μιὰ σκηνὴ τοῦ «Μεγάλου μας τσίρκου» — ἡ φωτογραφία φέρει ἰδιόχειρη ἀφιέρωσή τους στὴ «Χαραυγή».

Καλλιτεχνικὰ σημειώματα

Χαραυγή 7/3/1976

ΤΟ «ΜΕΓΑΛΟ ΜΑΣ ΤΣΙΡΚΟ»

καὶ μερικὲς ζωτικώτερες σκέψεις

Π. ΠΑΙΟΝΙΔΗ

Ἡ ἰδέα γιὰ τὴν κάθοδο τοῦ «Μεγάλου μας Τσίρκου» στὴν Κύπρο πρωτογεννήθηκε τὶς πρῶτες κιόλας μέρες τῆς ἀτώσης τῆς χούντας, τὸ ὡραῖο ἐκεῖνο (γιὰ τὴν Ἀθήνα) καλοκαίρι τοῦ 74. Εἴχαμε ἀνταμώσει ὕστερα ἀπὸ χρόνια μὲ τὴν Τζένη καὶ τὸν Κώστα στὰ καμαρίνια τοῦ «Ἀθήναιου», ὅλο ἐρωτήσεις ἐκεῖνοι κι' ὅλο ἔγνοια καὶ πόνο καὶ ὀργὴ γιὰ τὴν Κύπρο ποὺ τόσο ἀγαποῦσαν, ὅλο ἐρωτήσεις γιὰ τὸ πῶς καὶ τὶ θὰ μποροῦσαν νὰ κάνουν ἔστω καὶ μόνο γιὰ νὰ δώσουν μόνο τὸ «παρών» τους στὸν σκληρὸ ἀγώνα. Τότε τὸ «Μεγάλο μας Τσίρκο» τῶχε ἀντικαταστήσει τὸ «Τσίρκο» ἀρ. 2, πάλι τοῦ Ἰάκωβου Καμπανέλλη, μέ κείμενα πούχαν γραφτεῖ διαστικὰ γιὰ τὶς νέες καταστάσεις, κείμενα ποὺ δὲν χρειάζονταν πιὰ νὰ περάσουν ἀπὸ τὴν φαλλίδα τῆς λογοκρισίας, κείμενα ποὺ τἄλεγαν ὅλα καὶ γι' αὐτὸ συγκέντρωναν τὴν προσοχὴ τους στὶς τελευταῖες καὶ τὶς πιὸ ὀδυνηρὲς ἴσως περιπέτειες τῆς Ρωμιοσύνης.

Ἡ ἄποψη καὶ τότε ἦταν στὴν Κύπρο ναρθεῖ τὸ «Μεγάλο μας Τσίρκο» ὅπως πρωτογράφτηκε τὸν βασανιστικὸ χειμώνα τοῦ 72—73, ἕνα ἔργο ποὺ ἐκφράζει πλήρως τὴν δοκιμασμένη πέννα τοῦ Καμπανέλλη (γιατὶ βγῆκε ὕστερα ἀπὸ πάλη σκληρὴ καὶ μὲ τὸ ἱστορικὸ ὑλικὸ καὶ μὲ τὴν Χούντα, ποὺ ὅσο πίεζε κι' ἔκοβε ἄλλο τόσο πείσμωνε τὸν συγγραφέα καὶ τὸν ἔκανε νὰ κινητοποιεῖ στὸ μάξιμουμ τὴν μαστοριά του καὶ τὴν πολιτικὴ καὶ ἰδεολογικὴ του ὀξυδέρκεια). Ἀπὸ τὸ «Τσίρκο 2» θάμεναν μονάχα τὰ δυὸ κομμάτια τοῦ φινάλε — «Κοινὸς Νοῦς» καὶ τὸ «Πολυτεχνεῖο» μιὰ προσέγγιση τοῦ συγκλονιστικοῦ θέματος μέσα ἀπὸ δρόμους ποὺ χαρακτηρίζουν τὴν πέννα τοῦ Καμπανέλλη — μιὰ πέννα θεατρικώτατη ποὺ κατορθώνει ν' ἀνοίξει μέσα ἀπὸ τὸ μερικό, τὴν ἐπουσιώδη ἐπιφανειακὰ λεπτομέρεια, δρόμους πλατειοὺς πρὸς τὸ γενικό, τὸ νομοτελειακό.

Δέν ἔχουμε τὴν πρόθεση νὰ κάνουμε λεπτομερὴ ἀνάλυση τοῦ Τσίρκου (ἢ στὴν δουλιὰ τῶν ἠθοποιῶν), ποὺ πέρασε πιὰ στὴν ἱστορία σὰν ἕνα ἔργο ποὺδωσε μὲ τὸν τρόπο του μιὰ παλληκαρίσια μάχη στὰ χρόνια τῆς μεγάλης νύχτας τῆς Ἑλλάδας. Ἐκεῖνο ποὺ θέλουμε νὰ τονίσουμε ἐδῶ εἶναι τὸ πόσο μεγάλη εἶναι ἡ χαρά μας, γιατὶ αὐτὴ ἡ παλληκαρίσια φωνὴ τῆς δημοκρατικῆς Ἑλλάδας ἀκούγεται αὐτὲς τὶς τραχειὲς μέρες κι' ἐδῶ στὸ νησὶ χάρις στὴν συνέπεια πούδειξαν κι' ἡ Τζένη κι' ὁ Κώστας κι' ὁ Ἰάκωβος νὰ κρατήσουν τὸν λόγο ποῦχαν δώσει — ναρθοῦν, νὰ παίξουν γιὰ τὴν Κύπρο καὶ τοὺς πρόσφυγες μας. Καὶ χάρις στὸν Δήμο Λεμεσοῦ, ποὺ ὅταν πληροφορήθηκε πὼς ὑπῆρχε μιὰ τέτια προσφορὰ ἄρπαξε τὴν εὐκαιρία ἐκτιμώντας σωστὰ τὸ τὶ θὰ σήμαινε ἡ κάθοδος τοῦ «Τσίρκου» στὴν Κύπρο ἀπὸ πλευρᾶς καὶ πνευματικῆς καὶ πολιτικῆς.

Κι' ἀκριβῶς ἐδῶ στὴν πνευματικὴ καὶ πολιτικὴ προσφορὰ τοῦ «Τσίρκου» θὰ πρέπει νὰ σταθοῦν οἱ προοδευτικές, δημοκρατικὲς δυνάμεις τοῦ νησιοῦ. Ὁ τρόπος ποὺ λειτουργεῖ τὸ ἔργο στὸ πλατὺ κοινὸ εἶναι θαυμαστός. Τέμνοντας τὴν ἑλληνικὴ κοινωνία ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ Ὄθωνα κι' ἀποκαλύπτοντας τὲς βαθειὲς ἀντιθέσεις τὶς παρακολουθεῖ μέχρι τὶς ἀκραίες, τοῦ προεκτάσεις μὲ στόχο τὴν συνειδητοποίηση τοῦ ἀσυμβίβαστου τους.

Στὸ πρῶτο πλάνο ἡ Ἱερὴ Συμμαχία, οἱ ξένοι «προστάτες» (ἀριστουργηματικὸ τὸ νούμερο τῆς «(! Σεπτεμβρίου») μὲ τὰ δυὸ ταυτόχρονα πλάνα στὴν σκηνή — τὸν λαὸ ποὺ παλεύει γιὰ Σύνταγμα καὶ τὶς ξένες δυνάμεις ποὺ μέσα ἀπὸ μιὰ εὔστοχη σατιρικὴ ὑπερβολὴ διαλογίζονται, συζητοῦν, ἀποφασίζουν.

Ὅλ' αὐτὰ λειτουργοῦν μ' ἕνα ἄμεσο τρόπο, τὰ μηνύματα εἶναι στρογγυλεμένα, καθαρὰ παρὰ τὴν προσπάθεια συγκάλυψής τους γιὰ τὴν παραπλάνηση τῆς λογοκρισίας.

Πόσο συγκλονιστικὸς ἐπίσης ἐκεῖνος ὁ «Ξεριζωμός» καὶ πόσο ἐπίκαιρος γιὰ μᾶς. Ἡ πομπὴ προχωρᾶ, ὁ τραγουδιστὴς (Δ. Κατοίκος) κλαίει τὸ «κατακαϋμένο Ἀνδαλί» καὶ τὸ «πονεμένο Ἀϊδίνι» κι' ἡ Τζένη Καρέζη ὁδηγεῖ μὲ μιὰ ὑποβλητικὴ ἀπαγγελία τὴν σκέψη πέρα ἀπὸ τὴν τραγωδία τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς, πέρα ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια, πέρα ἀπὸ τὴν ἀστικὴ ἰδεολογία ποὔτρεφε χρόνια τὴν Ρωμιοσύνη μὲ τὄνειρο τῆς «Μεγάλη Ἰδέας» καὶ τοῦ Μαρμαρωμένου Βασιλιᾶ.

«Μαρμαρωμένε βασιλιά, τὶ ὄ-
(νειρο, τὶ παγωνιά!
Ὁ τάφος σου ἄδειος καὶ σὲ μιὰ
(γωνιά,
μιὰ χούφτα λόγια, ἀδιάβαστα
(χαρτιά».

Καὶ πιὸ κάτω:

«Χαμένη γῆ καὶ προσφυγιά,
τὰ πόδια ἐδῶ ἄλλοῦ ἡ καρδιά,
κομμάτια μου φάχνω νὰ βρῶ
νὰ κάμω ρίζες, νὰ ξανασταθῶ
καὶ νὰ φωνάξω μὲ φωνὴ
ποὺ νὰ ματώσουν οἱ οὐρανοὶ
ὅλοι μᾶς πνίγαν καὶ σφάζανε
(μαζὶ
ἐγγλέζοι, τοῦρκοι κι' ἀμερικα-
(νοί»

Πόσο μᾶς χρειάζεται αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ πνευματικὴ τροφή, πόσο ἀπαραίτητη εἶναι μέσα ἀκριβῶς στὶς μέρες αὐτὲς τὶς δίσεκτες, τὶς μέρες τοῦ ματώματος, ποὺ ἀπ' ὁλῶθε μᾶς βάζουν καὶ μᾶς κτυποῦν καὶ μᾶς ζητοῦν νὰ γονατίσουμε ἡ ἐπαφὴ τοῦ πλατειοῦ μας κοινοῦ μὲ ἔργα ποὺ σκοπεύουν ὁλόϊσια στὸν στόχο ἀπὸ θέσεις φωτεινές, ἀγωνιστικές! Πόσο μᾶς χρειάζονται αὐτοὶ οἱ προβολεῖς, ἰδιαίτερα ἐδῶ ἐμᾶς στὸ νησὶ ὅπου καταβλήθηκαν (καὶ καταβάλλονται ἀκόμη) ὑστερικὲς προσπάθειες διαστρέβλωσης τῆς ἱστορίας καὶ τῶν πικρῶν διδαγμάτων της κι' ὅπου ἡ συντήρηση κι' ἡ τροφοδότηση τῶν μύθων διαδραμάτισαν τὸν ρόλο τους σ' ὅλη τὴν περίοδο τῆς ὑπόσκαψης καὶ ἀναπτύξης τοῦ κράτους στὸν ἀέρα. Προβολεῖς καὶ πρὸς τὰ πίσω καὶ πρὸς τὸ σήμερα καὶ πρὸς τὸ αὔριο.

Ὁ πνευματικὸς χῶρος εἶναι ἕνας χῶρος ὅπου χρειάζεται πολλὴ δουλειά, μεγάλη συγκέντρωση δυνάμεων, ἀνάληψη σοβαρῶν εὐθυνῶν ἀπὸ τὶς προοδευτικὲς δυνάμεις.

Τὸ ὑλικὸ τὸ διαθέτουμε, τὶς δυνατότητες τὶς διαθέταμε ἐκεῖνο ποὺ χρειάζεται εἶναι ἡ ὀργάνωση τῆς δουλειᾶς, ὁ προγραμματισμός, ἡ δημιουργία τοῦ ἀπαραίτητου κλίματος, πνευματικῆς στράτευσης ποὺ ἁλυσιδωτὰ θὰ ἔθετε σέ κίνηση πολλοὺς ποὺ σκόρπια πράττουν τὸ «κατὰ δύναμιν» τὴν στιγμὴ αὐτή.

Ἐκεῖνο ποὺ θὰ πρέπει νὰ εἰπωθεῖ, ἀπ' ἀφορμὴ τὸ «Τσίρκο» εἶναι πὼς ἐπιβάλλεται νὰ γίνουν οὐσιώδη βήματα γιὰ στενότερη ἐπαφὴ μὲ τὸ ἀγωνιζόμενο πνεῦμα στὴν Ἑλλάδα. Ὑπάρχει καὶ δίνει μάχες ἐκεῖ — μάχες ποὺ δένονται μὲ τὶς δικὲς μας μάχες — ἕνας ὁλόκληρος κόσμος δραματουργῶν, ἠθοποιῶν, ποιητῶν, μουσικοσυνθετῶν, πεζογράφων, ζωγράφων. Ποιά ἡ ἐπαφὴ μας μαζί τους, ποιὰ βήματα κάναμε γιὰ νὰ τοὺς πλησιάσουμε (κι' εἶναι οἱ πιὸ κοντινοί μας, οἱ πιὸ δικοί μας). Ποιὰ βήματα ὅμως ἔγιναν κι' ἀπ' ἐκεῖ;

Τὸ θέμα, ξέραμε, δὲν ἐξαντλεῖται σ' ἕνα ἄρθρο ἀπ' ἀφορμὴ κάτι ἄλλο, πρέπει ὅμως νὰ τὸ θέσουμε στὸ κέντρο τῆς προσοχῆς μας. Ἕνα ἁπλό, πούρχεται ἔτσι πρόχειρα στὸ μυαλό, ἐρώτημα — ἀπορία. Τὸν Γιάννη Ρίτσο, αὐτὸν τὸν μεγάλο ποιητὴ τῆς Ρωμιοσύνης μὲ τὴν παγκόσμια ἀκτινοβολία ποὺ ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ τῆς τραγωδίας μας ἔστρεψε ὁλόϊσα τὶς κεραῖες του πρὸς τὴ μικροκόρη τὴν Κύπρο ποὺ ἐγίνη μάνα, τὸν Ρίτσο λέμε πὼς δὲν βρέθηκε ἴσαμε αὐτὴ τὴν στιγμὴ ἕνας ἐπίσημος ὀργανισμὸς — καὶ τὸ τονίζουμε, ἐπίσημος — νὰ τὸν καλέσει ναρθεῖ στὸ νησί.

Εἴπαμε, ὅμως, τὸ θέμα εἶναι εὐρύτερο κι' ἡ ἀναφορὰ σ' αὐτὸ ἀποσκοπεῖ ἁπλῶς στὸ νὰ προβληματίσει καὶ τοὺς δικούς μας ἀλλὰ — κι' ἔχει αὐτὸ τὴν σημασία του — νὰ προβληματίσει καὶ τοὺς φίλους ποὺ μᾶς πρόσφεραν τὸ «Τσίρκο», ὅταν θὰ πᾶνε πίσω καὶ θὰ θελήσουν νὰ διαβιβάσουν τὰ μηνύματα μας στοὺς κύκλους τους.